ยุทธศาสตร์การสร้างพลังชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับพื้นที่อุตสาหกรรมใหม่ตามแนวพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจตอนใต้: กรณีศึกษาชุมชนในบริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

Community Empowerment Strategy to Preparation for New Industry Area according to Southern Economic Corridor (SEC): A Case Study of Eastern Seaboard Community

ชูวงศ์ อุบาลี [1*] ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ [1] จำลอง แสนเสนาะ [1]

Chuwong Ubalee [1*], Chaiyon Praditsil [1], Chamlong Saensanao [1]

[1] Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University,Thailand

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษายุทธศาสตร์และมาตรการการเตรียมความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น ในการจัดการกับโครงการที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในเขต 3 จังหวัดชายทะเลภาคตะวันออก ผู้วิจัยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของกรณีศึกษาในชุมชนพื้นที่ 3 จังหวัดชายทะเลตะวันออก ประกอบด้วย จังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด ผลการศึกษาปรากฏว่า จากลักษณะภูมิประเทศของอ่าวไทยในเขตภาคตะวันออกจำเป็นต้องวิเคราะห์ในภาพรวมแบบภูมินิเวศของทั้งอ่าวไทย ไม่สามารถแยกการวิเคราะห์ออกเป็นชุมชนหรือจังหวัดตามการแบ่งเขตการปกครองได้ ดังนั้นยุทธศาสตร์และมาตรการในการจัดการกับโครงการอุตสาหกรรมที่ส่งผลกระทบในเขต 3 จังหวัดชายทะเลตะวันออกโดยภาพรวมสามารถสรุปได้ 5 ประเด็น คือ 1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาจากรากฐานของท้องถิ่น (Endogenous Development) 2) ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายที่เป็นทางการของภาคประชาสังคมในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก 3) ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก 4) ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก และ 5) ยุทธศาสตร์การจัดการผลกระทบจากสถานการณ์ภาวะโลกร้อนในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์การสร้างพลังชุมชน, พื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจตอนใต้, ชุมชนชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

**Corresponding author. E-mail: chuwong.u@gmail.com*

ABSTRACT

The purpose of the study was to examine the strategy and the measure on local community preparation in managing the projects affecting considerably to the environment and local people's health in the three provinces in the eastern seaboard of Thailand. The study was a qualitative research with a case study methodology of the three provinces in the eastern seaboard of Thailand; Rayong, Chanthaburi, and Trad. It was found that the strategies and the measures of the community in managing the negative impacts from the factories in the eastern seaboard were as follows: 1) endogenous development 2) civil society networking in the eastern seaboard 3) conservation and development of the mangrove forest in the eastern seaboard 4) community's tourism management in the eastern seaboard, and 5) management in global warming impacts in the eastern seaboard.

Keywords: Strategy of community empowerment, Southern Economic Corridor, Eastern Seaboard Community

ความนำ

ผลการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกตั้งแต่ พ.ศ. 2525 มาจนถึงปัจจุบัน พบว่า โครงการลงทุนขนาดใหญ่ได้สร้างผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง อันเนื่องมาจากการเป็นกระบวนการที่ขับเคลื่อนโดยระบบทุนนิยมของไทย ผลกระทบที่สำคัญได้แก่ ความเหลื่อมล้ำเชิงรายได้ระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับภาคเกษตรกรรม การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติและผลักปัญหามลพิษให้เป็นภาระของภาคประชาชนในพื้นที่ รวมถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่เป็นธรรมทางสุขภาพ (ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2555)

ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมได้กลายเป็นหัวรถจักรฉุดเศรษฐกิจภาคตะวันออก แต่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจดังกล่าว กลับต้องแลกด้วยผลกระทบด้านต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมและต้นทุนทางสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความไม่เป็นธรรมทางด้านสุขภาพ เนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์เชิงรายได้แก่ชนชั้นนำกลุ่มน้อยทั้งในและต่างประเทศ แต่กลับสร้างปัญหาทางด้านสุขภาพและสุขภาวะแก่คนส่วนใหญ่ที่อยู่ในพื้นที่ เช่น มลพิษทางน้ำ อากาศและเสียง ขยะพิษอุตสาหกรรม อุบัติภัยจากการผลิตและการคมนาคมขนส่ง โรคระบบทางเดินหายใจ ความเครียดและความวิตกกังวล โรคจากความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชน (ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2555)

ปัจจุบันโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางจากโครงการนำร่องในเขตมาบตาพุด จังหวัดระยอง และแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี ไปทั่วทุกจังหวัดในภาคตะวันออก และจะดำเนินการต่อไปในอนาคต จะเกิดจากการเชื่อมโยงกับการพัฒนาทุนนิยมในประเทศกัมพูชา และภูมิภาคอาเซียน เช่น การตั้งนิคมที่เกาะกง หรือการขุดเจาะก๊าซและน้ำมันพื้นที่ทับซ้อนทางทะเล บริเวณอ่าวไทยระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชา เป็นต้น (ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2555)

จากการสำรวจงานวิจัยเกี่ยวข้องที่ผ่านมาพบว่า ยังขาดองค์ความรู้ (Research gap) เกี่ยวกับการสร้างพลังชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาอุตสาหกรรม เช่น งานวิจัยของชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ และคณะ (2550) ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมที่มาบตาพุดมีลักษณะของการพัฒนาที่มีการบังคับจากส่วนกลาง (Forced industry) จึงไม่ได้สร้างกลไกที่จะเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนในมาบตาพุด นอกจากนั้นยังพบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมานั้น ยังไม่ได้มีการศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมตาม

แนวพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจตอนใต้ (Southern Economic Corridor: SEC) เป็นหน่วยในการศึกษาแต่อย่างใด เนื่องจากที่ผ่านมาเป็นการศึกษาพื้นที่เฉพาะท้องถิ่น หรือหน่วยจังหวัดแต่ละจังหวัดเป็นหลัก

ดังนั้นเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นรู้เท่าทันและสามารถสร้างยุทธศาสตร์ รวมถึงมาตรการในการรับมือต่อผลกระทบของโครงการการพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจตอนใต้ ในเขตชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก อันได้แก่ จังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด ผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การสร้างพลังชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับพื้นที่อุตสาหกรรมใหม่ตามแนวพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจตอนใต้: กรณีศึกษาชุมชนในบริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการกับโครงการที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ในเขต 3 จังหวัดชายทะเลภาคตะวันออก

2) เพื่อศึกษามาตรการสร้างการเตรียมความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการกับโครงการที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ในเขต 3 จังหวัดชายทะเลภาคตะวันออก

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยในที่นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในลักษณะใหม่ที่เรียกว่า การวิจัยเพื่อปลุกจิตสำนึก (Conscientizing Research) อาจถือว่าเป็นกรณีตัวอย่างของการวิจัยแนววิพากษ์ เนื่องจากเป้าหมายของการวิจัยเพื่อวิเคราะห์โครงสร้างเบื้องหลังที่จะนำไปสู่การปลดปล่อยประชาชนจากการครอบงำของจิตสำนึกจอมปลอม (False consciousness) และเสริมความเข้มแข็งให้ประชาชนในการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่อยุติธรรม กระบวนการวิจัยเพื่อปลุกจิตสำนึกเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผสมผสานกับการวิจัยปฏิบัติการ กล่าวคือ การเก็บรวบรวมข้อมูลกระบวนการให้ความสำคัญลักษณะของจิตสำนึกของคนและใช้การวิเคราะห์แบบตีความเป็นหลัก แต่การวิจัยจะต้องมีเป้าหมายเชิงคุณค่าประกอบด้วย การมุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมให้มีความเป็นธรรมมากขึ้น ดังนั้น การตรวจสอบวิจัยให้ความสำคัญเรื่องการพิจารณาจากผลการปฏิบัติที่ชี้นำโดยทฤษฎี

การวิจัยเพื่อปลุกจิตสำนึกแนวเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) ได้แบ่งกระบวนการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ประกอบด้วย (ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์, 2555)

ขั้นแรก เป็นการพัฒนาทฤษฎีวิพากษ์เพื่อชี้แนวทางการวิจัย

ขั้นที่สอง เป็นการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องโดยการสรุปทบทวนในหมู่นักปฏิบัติการผ่านการเสวนาร่วมกัน

ขั้นที่สาม เป็นการจัดตั้งยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสร้างอนาคตที่ดีกว่า

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการต่างๆ ประกอบด้วย การสำรวจชุมชน โดยใช้การสัมภาษณ์ การเชื่อมร้อยเครือข่ายด้วยวิธีการการสานเสวนา (Dialogue) เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการกับโครงการที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน และการจัดเวทียุทธศาสตร์เพื่อศึกษามาตรการสร้างการเตรียมความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการกับโครงการที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ในเขต 3 จังหวัดชายทะเลภาคตะวันออก ดังนี้

การสำรวจชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นการสำรวจชุมชนในการศึกษาวิจัยนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ที่ประกอบไปด้วย

1) การสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral history) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการหรือไม่มีโครงสร้าง (Informal or Unstructured interview) คือ มีเพียงคำถามวิจัยเป็นแนวสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ในที่นี้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้อาวุโสที่รู้เรื่องเกี่ยวกับหัวข้อวิจัยอย่างดี

2) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-dept interview) วิธีการสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัยนี้ มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์เจาะลึกโดยใช้แนวสัมภาษณ์เจาะลึก กำหนดผู้ให้ข้อมูลใน

การสัมภาษณ์ (Key-informants)

3) การศึกษาจากเอกสาร ทั้งเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง เช่น รายงานการประชุม หรือรายงานการวิจัยต่าง ๆ

การสานเสวนาโดยการจัดเวทีเครือข่ายและเวทียุทธศาสตร์

การสานเสวนาโดยการจัดเวทีเครือข่ายและเวทียุทธศาสตร์ เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นและยุทธศาสตร์ของพื้นที่สามจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ในการจัดการกับโครงการที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนตำบล ภายในพื้นที่จังหวัดระยอง จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด เพื่อรวบรวมข้อมูลในประเด็นดังนี้

1) การศึกษากระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

2) การวิเคราะห์บทบาทของชุมชนในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

3) การเพิ่มศักยภาพของชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในที่นี้ใช้รูปแบบ ดังนี้

1) การตรวจสอบการสัมภาษณ์โดยใช้แหล่งข้อมูลที่ต่างกันระหว่างข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์

2) การตรวจสอบการสัมภาษณ์โดยใช้ผู้สัมภาษณ์ที่มีจุดยืนต่างกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การตีความข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตามแนววิภาษวิธี และการจัดเวทีสานเสวนา และเวทียุทธศาสตร์ รวมทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม หมายถึง ประสบการณ์จากการสังเกตที่ได้จากการไปเก็บข้อมูลและแลกเปลี่ยนข้อมูลกับท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบโดยตรง

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ได้ถูกเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจดบันทึก และบันทึกด้วยเครื่องบันทึกเสียง จากนั้นจึงนำมาถอดคำให้สัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลในการวิเคราะห์ และจัดแยกประเภท และทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ เพื่อตอบคำถามการวิจัย

ผลการวิจัย

จากภูมิประเทศของอ่าวไทยในเขตภาคตะวันออก พบว่า เป็นอ่าวที่มีลักษณะเป็นรูปตัว ก เปรียบเสมือนดังเช่น กะละมัง ซึ่งน้ำทะเลในเขตจังหวัดต่าง ๆ จะหมุนวนไปมาตามร่องน้ำในทะเล เมื่อเกิดผลกระทบทางด้านมลพิษทางน้ำจากโรงงานอุตสาหกรรม ตัวอย่างเช่น มลพิษทางน้ำจากนิคมต่าง ๆ ในเขตมาบตาพุด ก็จะทำให้สารพิษไหลวนไปวนมาในจังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ในภูมินิเวศเดียวกัน มลพิษจากจังหวัดระยองก็สามารถส่งผลไปถึงจังหวัดจันทบุรีและตราดได้ เนื่องจากมลพิษไหลไปตามสายน้ำที่มีลักษณะเป็นร่องน้ำในทะเล ดังนั้นในการกำหนดยุทธศาสตร์และมาตรการของชุมชนในการจัดการโรงงานอุตสาหกรรมที่ส่งผลกระทบเชิงลบในเขตสามจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้น จะต้องวิเคราะห์เชิงระบบในภาพรวมแบบภูมินิเวศของอ่าวไทยที่ไม่สามารถแยกการวิเคราะห์ออกเป็นชุมชนหรือจังหวัดตามการแบ่งเขตการปกครองได้ พบว่ายุทธศาสตร์และมาตรการในการจัดการกับโครงการอุตสาหกรรมที่ส่งผลกระทบในเขต 3 จังหวัดชายทะเลตะวันออกโดยภาพรวมสามารถสรุปได้ 5 ประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์และมาตรการการพัฒนาจากรากฐานของท้องถิ่น (Endogenous development)

2) ยุทธศาสตร์และมาตรการการสร้างเครือข่ายที่เป็นทางการของภาคประชาสังคมในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก

3) ยุทธศาสตร์และมาตรการการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก

4) ยุทธศาสตร์และมาตรการทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก

5) ยุทธศาสตร์และมาตรการการจัดการผลกระทบจากสถานการณ์ภาวะโลกร้อนในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก

1. ยุทธศาสตร์และมาตรการการพัฒนาจากรากฐานของท้องถิ่น (Endogenous Development) ในการเตรียมรับมือกับโครงการขนาดใหญ่ของการพัฒนาอุตสาหกรรม จำเป็นจะต้องสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจากฐานภายในท้องถิ่น การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของพื้นที่เขตชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด ในปัจจุบันมีมาตรการที่เหมาะสม 5 ประการด้วยกันคือ

1) การพัฒนาประมงที่ยั่งยืนของชุมชนประมงชายฝั่งทะเล

2) การสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งพากันเองระหว่างชุมชน

3) การฟื้นฟูการทำนากุ้งแบบธรรมชาติหลังจากการล่มสลายของระบบนากุ้งสมัยใหม่

4) การทำสวนผลไม้แบบยั่งยืนที่เป็นอัตลักษณ์ของภาคตะวันออก

5) การหันไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมท้องถิ่นที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษและปัญหาสิ่งแวดล้อม

2. ยุทธศาสตร์และมาตรการการสร้างเครือข่ายที่เป็นทางการของภาคประชาสังคมในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก ในการที่จะรับมือหรือหยุดยั้งโครงการอุตสาหกรรมที่ก่อมลพิษในแถบชายฝั่งทะเลตะวันออกจำเป็นจะต้องมีการรวมพลังระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ระหว่างภาคประชาสังคมที่มีรากฐานจากชุมชน ในการรวมพลังดังกล่าวจำเป็นจะต้องมีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการตามกฎหมาย เพื่อให้สามารถเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการนโยบายสาธารณะได้ ตัวอย่างของการสร้างเครือข่ายชุมชนที่เป็นทางการภายใต้การรองรับของกฎหมายได้แก่ สภาองค์กรชุมชนตำบล ที่จัดตั้งขึ้นภายใต้พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551

นอกจากนี้เครือข่ายที่เป็นทางการของภาคประชาสังคมควรมีการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวจากแบบปัดปัญหาที่ “ห้ามเอาอะไรมาไว้สนามหลังบ้านของฉัน” (Not in My Backyard = NIMBY) ไปสู่การเคลื่อนไหวแบบ “NAIBY” (Not in Anybody’s Backyard) ฐานคิดของวิธีการนี้ คือ “ห้ามเอาอะไรมาไว้ที่สนามหลังบ้านไม่ว่าจะเป็นบ้านของตัวเองหรือของใครก็ตาม” หรืออีกนัยยะหนึ่งก็คือ ห้ามสร้างปัญหาขึ้นบนแผ่นดินนี้ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้านนี้หรือหมู่บ้านไหนในประเทศ แนวคิด “NAIBY” จึงมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการดังต่อไปนี้ (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2551 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2555)

1) มองสิ่งต่าง ๆ ที่อาจเป็นปัญหาด้วยมุมมองที่หลากหลาย กล่าวคือ มองทั้งมุมบวกและลบร่วมกัน เช่น ในอดีตจะมองปัญหาขยะในมิติเดียว ขยะ คือ สิ่งปฏิกูลที่ส่งกลิ่นเหม็น แต่ความคิดแบบ NAIBY จะมองว่าปัญหาขยะทั้งผลกระทบในเชิงบวกและลบ ประเด็น คือ จะมีวิธีการอย่างไร มิให้ขยะสร้างปัญหาให้แก่สังคม

2) มุมมองแบบ NAIBY จะมีมุมมองที่กว้างขึ้น กล่าวคือ หากสิ่งไหนที่ไม่มีประโยชน์จะอยู่ที่หมู่บ้านนี้หรือหมู่บ้านอื่น ซึ่งก็จะสร้างความเสียหายได้เช่นกัน และอาจมีผลกระทบกว้างออกไป หากปล่อยให้เกิดขึ้น ณ จุดใด

3) ฐานคิดแบบ NAIBY เชื่อว่าการปฏิบัติการเพื่อคัดค้านหรือต่อต้านสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ควรหยุดเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่ควรมองปัญหาต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จึงควรร่วมกันรณรงค์ด้วยรูปแบบที่เหมาะสม

3. ยุทธศาสตร์และมาตรการการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก แนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออกพัฒนาขึ้นจากความสำเร็จในการดำเนินการป่าชายเลนของตำบลเปร็ดใน จังหวัดตราด และตำบลปากน้ำประแส จังหวัดระยอง ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเป็นยุทธศาสตร์ที่จะเป็นภูมิคุ้มกันในการเข้ามาของโครงการอุตสาหกรรมที่ส่งผลกระทบรุนแรงทางสิ่งแวดล้อม เนื่องจากป่าชายเลนนอกจากจะเป็นตัวยึดโยงชุมชนให้ดำรงวิถีชีวิตที่ไม่ต้องพึ่งอุตสาหกรรมแล้ว ป่าชายเลนยังเป็นตัวช่วยลดมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมด้วย ความสำคัญของป่าชายเลนสามารถสรุปได้ดังนี้คือ (1) เป็นแหล่งอาหาร (2) เป็นแหล่งยาสมุนไพร (3) การใช้ไม้เป็นวัสดุก่อสร้าง (4) เป็นแหล่งเชื้อเพลิง (5) ใช้พื้นที่ป่าชายเลนเป็นแหล่งประกอบอาชีพ และ (6) ป่าชายเลนเป็นตัวช่วยลดมลพิษทางอากาศจากการดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์และปล่อยก๊าซออกซิเจนออกมา

กระบวนการในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนจะประสบผลสำเร็จในการต่อต้านการบุกรุกจากโครงการอุตสาหกรรมได้ จำเป็นจะต้องมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อเคลื่อนไหว คือ

1) เกิดการรวมตัวของชาวชุมชนที่มีเจตนารมณ์เพื่อต่อต้านการบุกรุกป่าชายเลน

2) การเข้าฟื้นฟูสภาพป่าชายเลนที่เสื่อมโทรม

3) การจัดตั้งองค์กรอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน

4) การขยายเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ได้แก่ การขยายเครือข่ายไปสู่ระดับท้องถิ่น เครือข่ายระดับจังหวัด เครือข่ายระดับภาคตะวันออก เครือข่ายระดับประเทศ รวมถึงเครือข่ายระหว่างประเทศด้วย

4. ยุทธศาสตร์และมาตรการทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก ในกรณีชุมชนประมงชายฝั่งทะเลตะวันออกที่ไม่สามารถฟื้นฟูประมงที่ยั่งยืนได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเสาะแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาใหม่ ในรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังเช่นที่เกิดขึ้นในชุมชนปากน้ำประแสร์ พบว่า มีมาตรการของทางเลือกการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำคัญที่ต้องทำควบคู่กันไป 3 ประการคือ

1) การเปลี่ยนวิถีชุมชนจากการประมงเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2) การฟื้นฟูป่าชายเลนของชุมชนไปสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน

3) การใช้กลไกการวางผังเมืองของเทศบาล

5. ยุทธศาสตร์และมาตรการการจัดการผลกระทบจากสถานการณ์ภาวะโลกร้อนในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก ปัญหาโลกร้อนได้เริ่มส่งผลกระทบต่อชุมชนชายฝั่งทะเลตะวันออก ในปัจจุบันเห็นได้ชัดตั้งแต่ชุมชนแสมดำ กรุงเทพมหานครมาจนถึงชุมชนไม้รูด จังหวัดตราด และในฐานะที่ปัญหาโลกร้อนเป็นผลมาจากโครงการอุตสาหกรรมในระดับโลก จึงสมควรที่จะต้องวิเคราะห์ยุทธศาสตร์และมาตรการของชุมชนในชายทะเลตะวันออกรองรับต่อผลกระทบจากปัญหาโลกร้อนที่กำลังรุนแรงมากขึ้นทุกที ผู้วิจัยเห็นว่าในการรับมือกับปัญหา ควรปรับวิถีของชุมชนชายฝั่งทะเลมาสู่รูปแบบเศรษฐกิจสีเขียวของอีลินอร์ ออสตรอม (Elinor Ostrom) นักวิชาการผู้ได้รับรางวัลโนเบล (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2556) ได้ประยุกต์หลักการเศรษฐกิจสีเขียวในสังคมไทยว่า ควรเกิดขึ้นจากการผสมผสานหลักการพื้นฐานในการพัฒนาที่สำคัญ 10 หลักการเข้าด้วยกัน คือ

1) เศรษฐกิจธรรมชาติ คือ การทำให้ธรรมชาติและระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในบริบทของภูมินิเวศที่แตกต่างกัน

2) ความยั่งยืน ความยั่งยืนในที่นี้ควรประกอบด้วย 5 มิติที่มีการบูรณาการ คือ ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองท้องถิ่น

3) ความยุติธรรม ซึ่งคลอบคลุมทั้งความยุติธรรมทางสังคม และความยุติธรรมต่อธรรมชาติ (สิทธิของธรรมชาติ)

4) ความพอเพียง ควรผสมผสานเศรษฐกิจพอเพียงกับนิเวศพอเพียง (Eco-sufficiency)

5) ความสุขสมบูรณ์ ควรหมายถึง สุขภาวะของชุมชนและนิยามใหม่ของความสุขตามหลักการวัฒนธรรมและความเชื่อของท้องถิ่น

6) ความคงทน คือกระบวนการสร้างความสามารถในการปรับตัวของชุมชนเพื่อลดความเปราะบางทางสังคมอันเกิดจากผลกระทบของโลกร้อน

7) ท้องถิ่นนิยม ที่เน้นการพึ่งตนเองในการใช้ทรัพยากร และความมั่นคงทางอาหาร

8) ประชาธิปไตยรากหญ้า เป็นการสร้างระบบการบริหารจัดการตนเอง (Self-governance) อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการบริหารทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชน

9) ธรรมาภิบาลสีเขียว การบริหารงานเครือข่ายชุมชนต้องมีประสิทธิภาพ มีความเป็นธรรม และมีแนวทางที่สอดคล้องกับกฎนิเวศวิทยาท้องถิ่น

10) ความหลากหลาย แต่ละชุมชนควรมีจินตนาการและมีหนทางของตนเองในการสร้างกระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจสีเขียว

จากหลักการดังกล่าวสามารถพัฒนาตัวแบบเศรษฐกิจสีเขียวของชุมชนเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิ

อากาศ (Climate change) 2 ตัวแบบด้วยกันคือ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2556)

1) ตัวแบบการเปลี่ยนผ่านชุมชนไปสู่เศรษฐกิจสีเขียวสำหรับชุมชนที่ไม่เคยมีประสบการณ์สีเขียวมาก่อน ตัวแบบนี้เป็นตัวแบบที่เหมาะสำหรับชุมชนที่ยังไม่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม (กิจกรรมสีเขียว) หรือมีกิจกรรมสีเขียวแล้ว แต่กิจกรรมเหล่านั้นไม่มีความเข้มข้นหรือเข้มแข็งมากพอที่จะรับมือกับสถานการณ์ ความเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ

2) ตัวแบบการเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจสีเขียวที่มีความคงทนต่อภูมิอากาศสำหรับชุมชนที่มีประสบการณ์สีเขียวแล้ว ในกรณีที่ชุมชนเคยผ่านการบริหารจัดการชุมชนภายใต้กรอบคิดของเศรษฐกิจสีเขียวมาแล้ว ตัวแบบนี้จะเป็นแนวทางในการสร้างความเข้มข้นให้กับกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนท้องถิ่นภายใต้สถานการณ์เศรษฐกิจ สังคมและสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงเช่นนี้

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาของงานวิจัยนี้ เมื่อนำมาอภิปรายเปรียบเทียบกับองค์ความรู้เดิมที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์ความรู้จากงานวิจัยของชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ และคณะ (2555) เรื่อง โครงการวิจัยปฏิบัติการเพื่อการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ เรื่อง ความไม่เป็นธรรมทางด้านสุขภาพกับการปฏิรูประบบทุนนิยม: กรณีศึกษาโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็ก จังหวัดจันทบุรี พบว่า งานวิจัยนี้ได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่แตกต่างจากเดิมดังนี้

1) ชุมชนในเขตจังหวัดชายทะเลตะวันออกที่ศึกษาได้แก่ ชุมชนเขตจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด มีความตระหนักในการสร้างพลังชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเข้ามาของอุตสาหกรรมอย่างเห็นได้ชัด เช่น การรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการของชุมชนเปร็ดใน เพื่อต่อต้านการตัดไม้ป่าชายเลน หรือการจัดตั้งองค์กรชุมชนที่เป็นทางการของชุมชนเกาะเปริด ในการต่อต้านท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมเหล็ก ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับผลการศึกษาในอดีตเช่น ชุมชนมาบตาพุด ก็จะพบว่าชุมชนไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมในการรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก เนื่องจากถูกปิดกั้นในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลจากกลุ่มอำนาจที่มีผลประโยชน์กับการพัฒนาอุตสาหกรรม อันได้แก่ กลุ่มอำนาจในรัฐ ทุนข้ามชาติ ทุนระดับชาติ และกลุ่มทุนท้องถิ่น

2) ผลการวิจัยได้ชี้ให้เห็นถึง ความสำคัญในการใช้หน่วยวิเคราะห์ที่กว้างขวางกว่าท้องถิ่น ก็คือ การใช้ชุมชนในแนวพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจตอนใต้ ซึ่งในที่นี้เชื่อมโยงระหว่างจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด ก็พบว่า องค์ความรู้ที่เป็นหน่วยในการศึกษา จะต้องเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ผลงานวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มาบตาพุดนั้นมิได้ส่งผลเฉพาะชุมชนในเขตชายฝั่งทะเลบริเวณมาบตาพุดเท่านั้น แต่ผลกระทบยังเชื่อมโยงในระยะยาวไปทั้งพื้นที่ชายทะเลอ่าวไทยรูปตัว ก. เป็นต้น

3) ผลการศึกษาในงานวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นถึง ข้อเสนอแนะที่เป็นองค์ความรู้ใหม่สำหรับการสร้างพลังชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมรับมือกับการพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่ในปัจจุบันว่า ต้องเป็นไปในลักษณะที่แตกต่างจากข้อเสนอแนะที่เป็นองค์ความรู้ในอดีต เช่น การสร้างเครือข่ายของภาคประชาสังคมท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับเครือข่ายที่เป็นทางการ การเคลื่อนไหวของเครือข่ายภาคประชาชนจะต้องมีการใช้วิธีการแบบ NAIBY (Not in Anybody's Backyard) แทน NIMBY (Not in My Backyard) การสร้างเครือข่ายต้องมีการเชื่อมร้อยอย่างเป็นระบบตั้งแต่ระดับชุมชนไปสู่ระดับประเทศ และระหว่างประเทศ การเตรียมความพร้อมของชุมชนในปัจจุบันต้องให้ความสำคัญกับการรับมือกับภาวะโลกร้อนที่ส่งผลกระทบไปอย่างกว้างขวางทั่วทั้งอ่าวไทยในปัจจุบัน

ข้อเสนอจากการวิจัย

1. การวิจัยนี้เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ ซึ่งมีจุดเด่นในการให้ภาพลึกในรายละเอียด แต่มีข้อจำกัดในการศึกษาภาพกว้าง ดังนั้นจึงควรทำการวิจัยเชิงสำรวจในครั้งต่อไป

2. การทำวิจัยนี้มีขอบเขตพื้นที่ในสามจังหวัดชายฝั่ง

ทะเลตะวันออก แต่จากผลการศึกษาพบว่า จังหวัดต่าง ๆ ในอ่าวไทยแถบภาคตะวันออกต่าง ได้รับผลกระทบจากมลพิษของโครงการอุตสาหกรรมไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการเพิ่มเติมพื้นที่ในการศึกษาที่ครอบคลุมจังหวัด และพื้นที่อ่าวไทยรูปตัว ก ทั้งหมด

3. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อติดตามสถานการณ์ของผลกระทบจากภาวะโลกร้อนที่กำลังส่งผลต่อชุมชนในเขตชายฝั่งทะเลในอ่าวไทย โดยใช้การวิจัยในช่วงเวลาระยะยาว (Longitudinal research)

4. ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทย กัมพูชา และเวียดนาม เกี่ยวกับยุทธศาสตร์การสร้างพลังชุมชนชายฝั่งทะเลของทั้งสามประเทศ เพื่อแสวงหาลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างกัน อันจะนำไปสู่การสร้างทฤษฎีหรือวิเคราะห์อัตลักษณ์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ และคณะ. (2550). *รายงานสถานการณ์มลพิษในเขตมาบตาพุดและศักยภาพในการป้องกันและแก้ไขปัญหา*. สนับสนุนโดยกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ.

ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์. (2555). *วิธีวิทยาการวิจัยทางสังคม*. โครงการผลิตตำราและเอกสารประกอบการสอนสาขารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน. (2555). *โครงการวิจัยปฏิบัติการเพื่อการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเรื่องความไม่เป็นธรรมทางด้านสุขภาพกับการปฏิรูประบบทุนนิยม: กรณีศึกษาโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็ก จังหวัดจันทบุรี*. การวิจัยภายใต้การสนับสนุนจากสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. (2556). *เศรษฐกิจสีเขียวของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออก*. การวิจัยภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.